

Redactionele kanttekeningen

Rechterlijke uitrusting

T. Koopmans , 'Rechterlijke uitrusting', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1987, pp. 57-59. [Juridisch Stippelwerk]

Er is een beroemd geworden woord van Rood, uit de korte tijd waarin hij minister van Binnenlandse Zaken was, dat men niet bij elke ernstige stijging van criminaliteit of verstoring van openbare orde 'weer een blik politie-agenten kan opentrekken'. De vraag is of men wel telkens een blik rechters moet openmaken als men vaststelt dat de rechterlijke werklast blijft toenemen, en dat daar waarschijnlijk niet zo gauw een einde aan komt gezien de indicatoren waarover we in dat opzicht beschikken: geen daling van de criminaliteit, toegenomen procedeerlust, steeds ingewikkelder regels met steeds onaangener consequenties voor de justitiabelen, openbare-ordeproblemen, redelijk stelsel van rechtshulp, politiek immobilisme, illegale maar menselijk gezien begrijpelijke immigratie, en nog veel meer. Zachtmoedige commentatoren, met veel geloof in vreedzame geschilbeslechting, hebben al gesuggereerd dat wat we nodig hebben niet meer politiemensen is, maar meer rechters.

Wanneer men het rechterlijk bedrijf in Nederland van dichtbij gadeslaat, heeft men soms een heel andere reactie: hebben we niet meer secretaresses nodig, en meer bibliothecarissen, documentalisten, bureauchefs, wetenschappelijke medewerkers, computerprogrammeurs en archivariissen, in plaats van meer rechters? Als we onze rechterlijke ambtenaren behoorlijk bezoldigen behoren zij hun dure tijd ook uitsluitend te besteden aan die werkzaamheden welke alleen maar door henzelf kunnen worden verricht en niet door een ander. De praktijk is evenwel mijlenver van dit postulaat verwijderd: Nederlandse rechters zijn, door de bank genomen, gewend om alles alleen te doen, zonder verdere outillage of equipage, en zij schijnen zich daar redelijk wel bij te voelen zolang het niet te dol wordt. Soms wordt het dat: bij Dickens is nog sprake van een rechter die in zijn favoriete houding gewoon achter zijn tafel zit te denken, 'silently and slowly working out whatever train of indecision is in his mind', maar de moderne variant zou wel eens de driftig op zijn ouderwetse Underwood hamerende Nederlandse rechter kunnen zijn. Ambacht heeft iets moois, en er wordt wel beweerd dat het iemand over zijn depressies heen kan helpen; maar men kan de ambachtelijkheid ook overdrijven. De universiteiten hebben in de jaren zestig leergeld betaald voor het verwaarlozen van hun administratieve infrastructuur; het werd hun overigens ook niet gemakkelijk gemaakt door de toenmalige beleidslijn van het departement van Onderwijs, dat slechts in termen van 'formatieplaatsen' rekende; de faculteiten moesten dus een concierge of een typiste afwegen tegen een bezetter van een nieuwe leerstoel.

Er gebeurt natuurlijk wel eens iets, maar dan is het meestal nogal fragmentarisch. Na jaren staat er bijv. een nieuw gerechtsgebouw, met vertrekken waar de magistraten individueel kunnen werken, maar er is geen enkele prikkel voor hen om dat te doen zolang de bibliotheekvoorzieningen mager zijn en administratieve bijstand volstrekt ontbreekt. Er zijn griffies waar goedgekeurde concepten keurig kunnen worden uitgetypt, maar waar men van steno weinig weet heeft, en van telefax nog nooit heeft gehoord. Wetgeving en

jurisprudentie zijn alleen maar via boeken en kaartsystemen bereikbaar, in plaats van via de terminal, en er is niemand die de rechter helpt om iets op te zoeken – laat staan dat er iemand is die voor hem uitzoekt of de werkzaamheden van de notaris zijn vrijgesteld van omzetbelasting, en of het erfrecht van Ohio de legitieme portie kent. Het gruwelijkste is misschien wel dat het ontbreken van elektronische informatiesystemen er soms toe leidt dat de rechter losbladige tekstverzamelingen met de hand zit bij te houden. Met de toegelopen omloopsnelheid van de wetgeving en de exponentiële groei van de jurisprudentie ontstaat zodoende steeds grotere onzekerheid: 'curia ius novit', maar het ontbreekt aan de middelen om aanwezige kennis snel te mobiliseren.

Het wordt langzamerhand wel tijd dat er iets gebeurt. We zouden wel eens, naar de uitdrukking van Alvin Toffler, in het begin kunnen zitten van 'the third wave': na de fabriekscultuur van de negentiende eeuw, en de kantoorcultuur van de twintigste – die in onze eigen Hollandse randstad pas de laatste twintig jaar goed zichtbaar geworden is – gaan we nu toe naar een wereld waarin communicatie centraal staat en zich via het bedienen van knoppen verwerkelijkt. Nederland is een ondernemend land, en er zijn allerlei tekenen die laten zien dat het zich erop instelt om deze 'future shock' (ook al een term van Toffler) te verwerken; de grote ondernemingen lopen voorop, en zelfs de posterijen en de spoorwegen doen mee. Maar het rechterlijk apparaat blijft achter, de vroegere kantoorcultuur begint daar, blijkens de nieuwbouw van gerechtsgebouwen, nu pas door te dringen. Er worden wél theorieën bedacht over de vraag of men de computer kan laten rechtspreken nu hij ook blijkt te kunnen schaken, maar er is geen praktijk met de simpelste en meest voor de hand liggende toepassing van de elektronische werktuigen, nl. als geperfectioneerde informatiebronnen. Straks komt er een generatie raio's die van kindsbeen af gewend is geraakt aan het omgaan met knoppen en schermen, in plaats van met ballpoint of kroontjespen; het zou verdrietig zijn wanneer, tegen die tijd, de rechterlijke macht een van de weinige takken van bedrijvigheid is waar nog steeds elke personele en materiële infrastructuur ontbreekt.

Levert een betere uitrusting van de rechterlijke macht dan niet gevaar op voor bureaucrativering van de rechtsbedeling? In de Verenigde Staten, waar rechters in de appelrechten over hun eigen 'law clerks' beschikken, wordt in de vakpers af en toe de zorg uitgesproken dat men toegroeit naar 'bureaucratic justice'. In Nederland horen we zulke geluiden wel eens wanneer het om de Arob-rechtspraak gaat; de voorzitter van de afdeling Rechtspraak heeft onlangs in het openbaar uiteengezet waarom het gevaar voor bureaucrativering van de Arobrechtspraak 'grotendeels imaginair' is (Staatscourant 123, van 1 juli 1986). Toch is het een risico waarvoor men de ogen niet geheel moet sluiten, al lijkt het overdreven om er in verband met de werkwijze van de gewone rechterlijke macht nu al aan te denken. Die overweging geeft echter wel de gelegenheid om ook te wijzen op de goede kant van de wat individualistische en ambachtelijke werkwijze van ons rechterlijk apparaat: de rechter weet dat hij rechter is omdat hij zelf moet beslissen, en zelf van a tot z de verantwoording moet nemen voor de motivering van die beslissing. Dat is, denk ik, de harde kern van het rechterswerk, en bureaucrativeringstendenties gaan gevaarlijk worden zodra daaraan getornd wordt. Maar er is buiten die harde kern zo verschrikkelijk veel dat net zo goed, of beter, kan worden gedaan door gespecialiseerde mankracht (een sexeneutraal woord in mijn taalgebruik) of geperfectioneerde machine-riën.

Het kan zijn dat de lopende onderzoeken naar de doelmatigheid in de rechtspraak, en de inschakeling van organisatie-adviesbureaus, ertoe bijdragen om een stoot in de goede richting te geven. Om op een persoonlijke noot te eindigen: in het Hof van Justitie

van de Europese Gemeenschappen werk ik misschien in – uit dit gezichtspunt – exceptioneel gunstige omstandigheden; toch ben ik steeds weer gefraspeerd door de aan ongehoof grenzende verbazing van collega's uit de Nederlandse rechterlijke macht wanneer ze onze Luxemburgse bewerktuiging gadeslaan. Het is, lijkt me, te gek om los te lopen dat in een land als Nederland niet zou kunnen wat elders de gewoonste zaak van de wereld is. Misschien moet daarvoor eerst de trom worden geroerd; deze kanttekening kan dan doorgaan voor een korte doch harde roffel.

T.K.